

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

PEDAGOGICAL TERMS OF EDUCATION OF CIVIL-PATRIOTIC POSITION OF FUTURE OFFICERS

Мета статті полягає у визначенні особливостей громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів, обґрунтуванні педагогічних умов її виховання у військових закладах вищої освіти. Особливості громадянсько-патріотичної позиції визначаються змістом, функціями, суспільною значущістю професійної діяльності майбутніх офіцерів. Формування громадянсько-патріотичної позиції в курсантів забезпечується тим, що ними засвоюються: 1) понятійна основа (формування знань і розуміння); 2) емоційно-ціннісна основа (ставлення до навколишнього світу й інших людей); 3) операційна основа (формування вміння діяти та здійснювати обґрунтовані вчинки). Необхідно врахувати змістово-ціннісну, нормативно-регулюючу, спрямовуючу, координуючу функції. Педагогічними умовами виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є: забезпечення позитивного ставлення до громадянсько-патріотичного виховання на основі створення мотиваційно-стимулювального освітнього середовища військового вищого закладу освіти; поглиблення громадянсько-патріотичної компетентності завдяки використанню проблемного навчання; усвідомлення громадянсько-патріотичних знань та цінностей на основі ефективно педагогічної взаємодії та психолого-педагогічної підтримки майбутніх військових фахівців; зорієнтованість освітнього процесу на розвиток самостійності та саморегуляції особистості шляхом соціально-професійних проб і діагностики особистісних змін курсантів. У результаті їх реалізації досягається можливість поетапного ухвалення рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між власними уподобаннями та суспільними нормами; формується індивідуальний стиль поведінки, частиною якого є професійна діяльність; формується здатність до вирішення завдань, які ставить професійний обов'язок перед військовим фахівцем.

Ключові слова: громадянсько-патріотичне виховання, громадянсько-патріотична пози-

ція, майбутні офіцери, військовий вищий заклад освіти, педагогічні умови.

The purpose of the article is to determine the features of the civic and patriotic position of future officers and substantiate the pedagogical conditions of its education in military institutions of higher education. Peculiarities of the civic and patriotic position are determined by the content, functions, and social significance of the professional activity of future officers. The formation of a civic and patriotic position in cadets is ensured by the fact that they learn: 1) the conceptual basis (formation of knowledge and understanding); 2) emotional and value basis (attitude to the world and other people); 3) operational basis (the ability to act and perform reasonable actions is formed). It is necessary to take into account the content-value, normative-regulating, directing, coordinating functions. The pedagogical conditions for educating the civic and patriotic position of future officers are: ensuring a positive attitude to civic and patriotic education on the basis of creating a motivational and stimulating educational environment of a military higher education institution; deepening civic and patriotic competence through the use of problem-based learning; awareness of civic and patriotic knowledge and values on the basis of effective pedagogical interaction and psychological and pedagogical support of future military specialists; orientation of the educational process on the development of independence and self-regulation of the individual through socio-professional tests and diagnosis of personal changes of cadets. As a result of their implementation is achieved: the possibility of gradual decision-making, through which the individual forms a balance between their own preferences and social norms; an individual style of behavior is formed, part of which is professional activity; the ability to solve tasks that pose a professional duty to a military specialist is formed.

Key words: civic and patriotic education, civic and patriotic position, future officers, military higher education institution, pedagogical conditions.

УДК 378.6.017

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.52>

Пенцак П.В.,

викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів

Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Актуальність дослідження зумовлена істотними змінами, які відбуваються в житті сучасного суспільства, які вимагають від захисників Вітчизни громадянськості, патріотизму, відповідального ставлення до власного вибору, його наслідків, уміння ухвалювати усвідомлені рішення тощо. Особливо гостро дана проблема стоїть перед випускниками військових закладів вищої освіти, які зорієнтовані на гарантування безпеки та захисту інтересів Батьківщини в нестабільній соціально-політичній обстановці. Це ставить проблему виховання громадянсько-патріотичної позиції курсантів, обґрунтування шляхів і засобів удосконалення освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виховання громадянина є одним з основних принципів державної освітньої політики (ст. 5 Закону України «Про освіту») та важливим завданням вищої освіти (ст. 26 Закону України «Про вищу освіту»). Тому проблемі виховання громадянсько-патріотичних якостей молодого покоління присвячено багато сучасних наукових досліджень. Ідея громадянського виховання в педагогіці обґрунтувалася у працях М. Боришевського [2], В. Борисова [3], Г. Васяновича [4], Н. Корпач [6], Н. Кудикіної [7], О. Сухомлинської [10], К. Чорної [11]. Проблеми виховання громадянсько-патріотичної позиції в закладах вищої освіти присвячені праці Я. Великого [1], Л. Корінної [5], Н. Нікітіної [8], А. Сігової [9]

та інших. Проте залишається малодослідженою проблема обґрунтування та реалізації сучасних підходів і умов виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів під час підготовки у військовому вищому закладі освіти.

Мета статті полягає у визначенні особливостей громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів, обґрунтуванні педагогічних умов її виховання у військових закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Терміном «позиція» характеризується «думка, ставлення до чого-небудь, дія, поведінка, що зумовлює це ставлення, принципове ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки, дії; складна інтерактивна якість, що проявляється як система ставлення людини до себе, своєї діяльності, до вибору власного життєвого і професійного шляху, до праці» [1, с. 68].

Громадянсько-патріотичну позицію визначають «глибокі переконання, принципове ставлення, почуття, що зумовлюють дії, вчинки особистості. Позиція окреслює лінію поведінки суб'єкта і способи, напрями реалізації його життєвих прагнень, ціннісних орієнтацій. Сформована позиція актуалізує особистісний і професійний розвиток людини» [8, с. 9].

Учені визначають громадянську позицію як важливу цінність особистості, розглядають її як:

- ініціативність та усвідомленість поведінки (Н. Корпач [6]);
- моральний принцип (В. Борисов [2], Г. Васянович [4]);
- готовність і прагнення діяти для громадянських та професійних інтересів (Н. Нікітіна [8]);
- систему ціннісних і соціальних орієнтацій та ставлень, що характеризують людину як громадянина країни та суспільства (О. Сухомлинська [10], К. Чорна [11]);
- результат, вищий ступінь громадянського виховання (А. Сігова [9]);
- вияв громадянської спрямованості (М. Борисевський [3]);
- стан, інтегровану якість особистості, ставлення суб'єкта до зовнішнього світу, діяльності, інших людей і самого себе; як умову власного розвитку особистості і результат виховних зусиль (Т. Корінна [5], Н. Кудикіна [7]).

Складниками громадянсько-патріотичної позиції є органічно поєднані громадянська свідомість, морально-вольові якості і почуття (основа громадянських чеснот), а також чітко виражені громадянські вчинки, дії, поведінка [8, с. 16].

У нашому дослідженні ми підтримуємо трактування громадянсько-патріотичної позиції як складного соціального, психологічного, педагогічного утворення. Особливості громадянсько-патріотичної позиції визначаються змістом, функціями, суспільною значущістю професійної

діяльності майбутніх офіцерів. Громадянсько-патріотична позиція майбутніх офіцерів виявляється у здатності аналізувати сучасні процеси та ситуації, обирати адекватні форми і способи дії в непередбачуваних ситуаціях, відповідальності за результати власної діяльності, послідовності і виваженості власної позиції, у прагненні молодшої людини не дотримуватися усталених формулювань, у здатності виявити самостійність суджень і самостійність мислення, обстоювати власні переконання, у цілеспрямованості, дисциплінованості, самостійності, наполегливості тощо; характеризується вміннями практичного характеру, що спостерігаються під час виконання доручень, які виявляються, формуються в системі відносин у колективі і виступають стимулами розвитку самооцінки, самопізнання, умовами самореалізації, саморозвитку, а також активними і конкретними діями, патріотичними вчинками. Громадянсько-патріотична позиція майбутніх офіцерів полягає у прийнятті певних зобов'язань перед суспільством, виявляється у вірності військовому обов'язку, самовідданій службі Батьківщині.

З метою обґрунтування педагогічних умов виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів необхідно врахувати такі функції:

1. Змістово-ціннісну – прояв громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів взаємопов'язаний з усвідомленими знаннями і цінностями, ідейністю і мораллю. Мати громадянсько-патріотичну позицію може лише той, хто розуміє свій обов'язок, здійснює його за будь-яких обставин.

2. Нормативно-регулюючу – відображає ідеологію і політику даного суспільства. Оскільки у громадянсько-патріотичній позиції концентрується весь комплекс нормативно-правових вимог, є одним із способів моральної регуляції суспільних відносин.

3. Спрямовуючу – проявляється в тому, що високорозвинені громадянсько-патріотичні якості породжують в особистості нові потреби, які водночас виступають корекційним механізмом, пов'язаним із проявом зворотного зв'язку між потребами особистості та її вчинками.

4. Координуючу – пов'язана з тим, що виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає вплив середовища закладу освіти на шляхи і способи досягнення мети.

Під педагогічними умовами ми розуміємо сукупність обставин здійснення освітнього процесу, які сприяють його успішності. Щодо ефективності процесу виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів ми припустили, що такими є: забезпечення позитивного ставлення до громадянсько-патріотичного виховання на основі створення мотиваційно-стимульовального освітнього середовища військового вищого закладу освіти; поглиблення громадянсько-патріотичної компетентності завдяки використанню проблем-

ного навчання; усвідомлення громадянсько-патріотичних знань та цінностей на основі ефективної педагогічної взаємодії та психолого-педагогічної підтримки майбутніх військових фахівців; зорієнтованість освітнього процесу на розвиток самостійності та саморегуляції особистості шляхом соціально-професійних проб та діагностики особистісних змін курсантів.

У низці досліджень установлюється тісний зв'язок соціальної громадянсько-патріотичної позиції з Я-концепцією, самоповагою, емпатією, критичністю мислення, відповідальністю, здатністю до вдосконалення та регулювання своєї поведінки.

Формування громадянсько-патріотичної позиції в курсантів забезпечується тим, що ними засвоюється: 1) понятійна основа (формування знань і розуміння); 2) емоційно-ціннісна основа (ставлення до навколишнього світу й інших людей); 3) операційна основа (формується вміння діяти та здійснювати обґрунтовані вчинки). У результаті цього досягається можливість поетапного ухвалення рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між власними уподобаннями та суспільними нормами; 2) формується індивідуальний стиль поведінки, частиною якого є професійна діяльність; 3) формується здатність до вирішення завдань, які ставить професійний обов'язок перед військовим фахівцем.

Отже, завдяки формуванню громадянсько-патріотичної позиції в курсантів спостерігається :

- здатність вивчати: отримувати підтвердження власній позиції та використовувати факти з історичного досвіду; усвідомлювати взаємозв'язок громадянсько-патріотичних знань і систематизувати їх; організувати виховні заходи громадянсько-патріотичного спрямування; вирішувати проблеми міжособистісного спілкування; самостійно поглиблювати громадянсько-патріотичну підготовку;

- здатність думати: усвідомлювати взаємозв'язок минулих і сучасних подій; критично ставитися до того чи іншого аспекту розвитку суспільства; протистояти пропаганді; займати позицію в дискусіях і обстоювати власну думку; оцінювати дії та вчинки;

- здатність діяти: здійснювати громадянсько-патріотичні вчинки; ухвалювати рішення; доводити солідарність; виконувати професійний обов'язок; нести відповідальність;

- здатність співпрацювати: надавати допомогу і підтримку; взаємодіяти у групі та колективі, додавати свій внесок у спільну роботу; залагоджувати розбіжності і конфлікти, проявляти толерантність, домовлятися на основі розумного компромісу;

- здатність адаптуватися: використовувати нові технології засвоєння інформації та комунікації; доводити гнучкість у ситуації швидких змін; показувати стійкість перед труднощами; знаходити рішення в екстремальних та бойових ситуаціях.

Найважливішими результатами формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів стає вміння проектувати свою професійну кар'єру, відповідальне ставлення до професійного обов'язку, визначення своєї життєвої траєкторії, орієнтація на моральні цінності й ідеали.

Матеріали діагностики показують, що в курсантів розвивається здатність до самопізнання, рефлексії, на рівні усвідомлення і в поведінці, толерантність до інших думок, настанов, зростає рівень самоконтролю.

Отже, реалізація педагогічних умов у військовому вищому закладі освіти, з одного боку, вирішує завдання формування громадянсько-патріотичної позиції в майбутніх офіцерів, з іншого – удосконалюються зміст освіти, форми і методи виховної діяльності (ситуаційне навчання, метод проєктів, використання професійних проб, методики діагностики та самоконтролю).

Шляхами реалізації педагогічних умов формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є:

- проведення заходів, спрямованих на реалізацію громадянсько-патріотичного виховання курсантів;

- підтримка та сприяння волонтерським проєктам, іншої громадської діяльності та самоорганізації студентів та курсантів, спрямованої на заохочення до благодійних, соціальних, інтелектуальних та творчих ініціатив;

- створення умов для популяризації кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини, героїчного минулого і сучасного українського народу, підтримки професійної та самодіяльної творчості;

- активне залучення до патріотичного виховання курсантів – учасників бойових дій, бійців АТО (ООС) та їхніх сімей, діячів сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, які виявляють активну громадянсько-патріотичну позицію;

- залучення студентів та курсантів до участі у збереженні та підтримці єдності українського суспільства, у громадському русі для громадянського миру і злагоди;

- сприяння спортивній і фізичній підготовці, спрямованій на утвердження здорового способу життя курсантів;

- активізація виховної роботи в позанавчальній діяльності;

- висвітлення заходів громадянсько-патріотичного виховання на сайті закладу освіти;

- проведення моніторингу системи громадянсько-патріотичного виховання за допомогою соціологічних опитувань, анкетування, психологічного тестування курсантів;

- створення банку історичного та передового педагогічного досвіду з питань громадянсько-патріотичного виховання;

– вивчення навчальних дисциплін, теоретичний і практичний матеріал яких дозволяє здійснювати відповідний вплив;

– у процесі опанування різних форм пошукової, науково-дослідної роботи, які дозволяють розвинути світогляд, удосконалювати світосприймання, світорозуміння;

– під час проведення позааудиторних виховних заходів, що передбачають наповнення соціально значущим змістом, піклування про природу, свою землю;

– під час участі у громадській роботі патріотичного спрямування.

У результаті впровадження комплексу педагогічних умов формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів очікується:

– забезпечення розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті;

– зацікавленість військовою службою, готовність до захисту України та виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, з метою становлення її як правової, демократичної, соціальної держави;

– збереження стабільності в суспільстві, соціальному й економічному розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки;

– повага до Конституції, законів держави, ухвалених у ній правових норм, сформованість потреби в їх дотриманні, високій правосвідомості;

– досконалі знання і володіння державною мовою, турбота про піднесення її престижу;

– увага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника;

– дисциплінованість, працьовитість, завзятість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію;

– гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв національних меншин, що проживають у країні, висока культура міжнаціонального спілкування.

Висновки. Отже, у результаті розгляду особливостей формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів ми дійшли таких висновків: громадянсько-патріотичної позиція майбутніх офіцерів – явище багатоаспектне і розуміється як якість особистості, що відповідає за прийняття або покладання на неї професійного обов'язку, заснованих на вимогах суспільства; громадянсько-патріотична позиція майбутніх офіцерів служить

засобом внутрішнього контролю (самоконтролю) і внутрішньої регуляції (саморегуляції) їхньої професійної діяльності; громадянсько-патріотична позиція майбутніх офіцерів має складну структуру та виконує такі функції: змістово-ціннісну, нормативно-регулюючу, спрямовуючу, координуючу; механізми формування громадянсько-патріотичної позиції такі: евристичний, оцінний, належного ставлення, еталонний, мотиваційний, самоконтролю. З урахуванням цих особливостей обґрунтовано педагогічні умови формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів, визначено шляхи їх реалізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий Я. Виховання в майбутніх офіцерів служби порятунку громадянської позиції. Geneva (Switzerland), the 8'th of August, 2014. Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists "Science". Geneva, 2014. V. 1. P. 67–72.
2. Борисов В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2006. 41 с.
3. Боришевський М. Розвиток громадянської спрямованості особистості в юнацькому віці : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 186 с.
4. Васянович Г. Принцип громадянськості й патріотизму (етико-педагогічний аспект). *Вісник Львівського університету*. 2006. № 1. С. 15–22.
5. Корінна Л. Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Житомир, 2004. 20 с.
6. Корпач Н. Формування громадянської позиції підлітків у процесі соціалізації в дитячих громадських організаціях. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління* : збірник наукових праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. Вип. 5. Ч. 1. С. 298–302.
7. Кудикіна Н. Характеристика пізнавального інструментарію проблеми громадянського виховання особистості : понятійно-категоріальний аспект. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ПП Жовтий О.О., 2009. Ч. 2. С. 191–200.
8. Нікітіна Н. Формування громадянської позиції учнів у навчально-виховному процесі педагогічного ліцею : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Слов'янськ, 2007. 20 с.
9. Сігова А. Педагогічні умови формування громадянської позиції студентської молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2008. 20 с.
10. Сухомлинська О. Концепція громадянськості й школа в Україні. *Шлях освіти*. 1999. № 4. С. 21–25.
11. Чорна К. Виховання громадянина, патріота, гуманіста : навчально-методичний посібник. Київ, 2004. 96 с.